

I V A N S E N C H E N K O

M A R I Y

Від Редакції. Передруковуємо „Марію“ Івана Сенченка з книжки V. київського журналу „Радянська Література“ за 1938 рік, щоб дати нашим читачам уяву про обличчя найновішої української літератури потойбіч кордону.

Для української підсоветської літератури давно вже скінчилася доба сміливих шукань і романтичних злетів, доба „рівняння на Европу“. Часописи „Радянська Література“ та „Літературний Журнал“ ні трохи не нагадують колишніх „Життя і Революції“ та „Літературного Ярмарку“. Колись Андрій Хвиля порівняв українську культуру з „квітучим садком“, а Сталіна з „мудрим садовником“. Садовникові добре вдалося тільки одно: обрізати, підстригти все, що пнялося вгору.

Нові советсько-українські журнали заліти повінню цілком примітивних повістей і новель, написаних у стилі довоєнної російської „Ніви“, але конче з суто-комуністичною тематикою та пропагандовою тенденцією. Характеристичні „happy end‘и“ — наївні та солодкові оповідання про побожно-комуністичне життя, нагороджене особистими успіхами і особистим щастям. „Марія“ Сенченка — білий крук з погляду її безтенденційності. Але сентименталізм та ідилізм, що ними позначена ця новела, не вийняткові. Вони просочуються до советсько-української літератури де далі то сильніше. Большевицька „інженерія душ“ оперує образами щасливої Аркадії.

цілком так само, як французька буколічна література змальовувала напередодні Великої Революції пригнічених та озлоблених у дійсності селян щасливими порцеляновими пейзанами та поетично-театральними пастушками.

Тихоход відчинив двері, прикрив на хвилину очі від нестерпного сонячного сяйва, постояв хвилину і вже потім, зачинивши за собою двері, вийшов у двір і сів під хатою на призьбі проти сонечка. Він так робив щоранку. Він любив це раніше сонце, любив свою призьбу, любив, сівши на неї, подумати: як оце воно хороше, однак, на світі білому.

До нього підійшов собака Білан, розумний і дуже слухняний пес. Він лизнув Тихохода у ніс і сам сів проти нього, роззвавив рота, висунув язика і став хекати Тихоходові в лиці.

Тихоход не повернувся. Білана він зінав, як свої п'ять пальців: це він так хліба просить. Буде хекати, поки Тихоход не вдовольнить його бажання. Навіть коли спеки нема, він однаково висовує язик і буде хекати, хай би Тихоход тільки сів на призьбу.

— Ти в мене розумний пес, — сказав нарешті Тихоход і, засунувши руку в кишеню, добув звідти маленький шматочок хліба. Білан ще дужче захекав, замахав хвостом, аж пил пішов навкруги. Тихоход поклав хліб на коліно і, ніби забувши про це, зиркнув на город. Город був затоплений в зелені. Як сонце, жовтіли на ньому великі соняхи, вабили медяним запахом гарбузові квіти-дзвінки, по-своєму приємно пахтіли блідорожеві квіти картоплі. Біля криниці вже стрибали горобчики, із синіх, заснованих ранковими проміннями, верб доносилось воркотіння диких голубів.

— Гарно все таки, — зідхнув Тихоход і поклав руки на коліна, ніби наважувався встати. Але не встав. Рука його наткнулася на шматочок

хліба. Він узяв його, обдивився з усіх боків, тоді зиркнув на Білана і спітав:

— Хіба я тобі не казав — візьми?

Білан замотав хвостом, мовляв, ні, не казав. Тоді Тихоход, зовсім як дід, гукнув грубим голосом:

— Ну, то візьми, коли таке діло! — І навіть не всміхнувся, тільки в глибині очей на один момент блиснула золота іскорка вдоволення.

Білан з'їв хліб і ліг біля хлопця, поклавши йому на коліна свою голову. Ale лежати довго йому не довелося.

— Ходім на город, — сказав йому Тихоход і підвісся. Це було біляве, опецькувате хлоп'я, по-вільне, синьооке, якесь недоладне: щоб бігти на-випередки з ним, щоб улучити черепком у що, щоб видерти сороче гніздо, — до цього він був зовсім нездатний; і Мацапура, його друг, кожних півгодини життя свого повторював несказанно тоскно:

— Ах, яка ж ти незбагнена незгрaba!

Однак тепер Тихоход рушив з двору. Слідом за ним пішов і Білан. За десять кроків, задивившися на те, якою чудовою дугою випнувся дим з верха діда Гусака, Тихоход зачепився за прикорня, до якого прив'язували порося, і збив і без того побиті вже пальці. Це було неприємно. Він засичав, заскаканав на одній нозі і, витерши листочком кров, що виступила спід рубця вchorашньої виразки, сказав сам до себе:

— I чого воно болить, коли людина удариться пальцем. A вже коли треба, щоб боліло кому, то нехай і болить деревині. Як ти гадаєш, Білан?

Білан нічого не відповів, тільки закрутів хвостом, і Тихоход тепер вже більш примирливим тоном, сказав:

— Ale, однак, ходім далі.

Спориш закінчився. Почався город. Стежку перетяг молодесенький пагін гарбуза з вусиками на кінчику. Цього пагінка вchorа тут не було, це

вигнало його за ніч, він і поповз через стежечку, шукаючи собі більше сонця і простору.

— І дурень, — вголос сказав Тихоход — будуть вести корову в обід додому, наступить вона ратищею, і що з тебе буде? Не міг би ти взяти в оцей бік, або повернуть он туди? Ну?

Гарбузовий пагінок не обізвався, мовчав, та, не зважаючи на це, Тихоход обережно підняв його з стежки й одвів у бік на спориш, а щоб йому було більше сонця, пішов до хліва і, знайшовши там суху гілку, вstromив біля пагінка:

— Вийся!

Із соняхів вийшов дід Іван.

— Ну, здоров, онуче, — сказав він товсто, — встав уже?

— Здорові, діду. Встав. Спасибі, — відповів Тихоход. — А ви що тут робите, діду? Ріжете свеклу чи вже картопшку обгортаете?

— І не те і не те: моркву прополов, — геть бур'яну завелося.

— А я оце з гарбузинням клопочуся, — по-гнало через стежку, притопчути, думаю. Звів на тичку, — там йому краще буде.

— Ну-ну, клопочись, — сказав дідусь і пішов.

— Це нашому дідові вже сімдесят вісім років, старий уже, — подумав Тихоход, — а ще бадьорий, до роботи завзятий, голова не нахвалиться, взяли на огірки, а вчора сказали, що візьмуть глядіти й кавуни. От буде добре: їж, скільки хочеш, ніхто нічого не скаже, бож дід свій! Однак, що це з сокиркою?

Міркуючи про діда і баштан, Тихоход непомітно дійшов до грядок з цибулею, морквою, часником і всяким городнім зіллям. Між грядкою цибулі і торгуни ще з самої весни виріс кущик сокирок. Високо-високо погнало їх вгору, вони завділи синіми квітками. — Які чудові квіти, — завжди думав Тихоход, — оці сокирки. Тим їх і люди люблять, не виполюють з грядок, що вони такі гарні!

Тепер кущик лежав уздовж борозни. Листя біля кореня було пом'яте. На дні борозни виднівся слід людської п'яти.

— Хтось ішов або, вірніше, біг (ішовши спокійно, людина ніколи не наступить на квітку) і наступив. І кому тут треба було бігти? Батькові, матері? Чи може дідові? Так дід же з батьком ходять завжди взуті, а мама не має звички бігати. Молодиці не бігають, — хіба за телям, та й то не часто. Та й ноги це не дорослого, а малі ноги, іч як глибоко вгрузла пятка у ґрунт!

Тихоход присів, підвів прибиту рослину. Людина, що бігла через грядки, пригнула її, але не зломила. Оченаєта у Тихохода заіскрилися. Випрямивши стовбура, він обгорнув його землею, приплескав рукою нагорнений горбик і тоді вже сказав, похитуючи головою:

— Ну, звичайно, — це Мацапура. Він учора збив мізинця на лівій нозі і йому зав'язали ту виржу. І тут ось на грядці — нога ліва, а мізинець зав'язаний — ба як широко захопив землі. Чого йому, однак, треба було на наших грядках? Білан!

Білан, що лежав під кущем кукурудзи, підвівся, глянув на свого хазяїна і замахав хвостом.

— Шукай! — сказав йому Тихоход і ткнув пальцем у слід. Білан, не хапаючись, підійшов до сліда, нюхнув і повернув до грядки з мокрою.

— Я так і зінав! — сказав сам собі Тихоход. — Мацапура, то такий хлопець, що йому нічого не треба, аби тільки морква. Дома вже всю погріз. О, а це що за сліди?

Білан спинився і замахав хвостом: перед носом у нього на м'якому ґрунті красувалися дві пари відбитків з людських ніг.

— Оци — маленькі і босі — це, безперечно, Мацапурині, а величезні в чоботях — це діда Івана. — Тихоход сам носив до шевця дідові чоботи, і той понабивав косячки на каблуки і смужку впоперек підошви на правій нозі. — Ну, от вона й є ця смужка. О, а це що?

Тихоход нахилився і підняв з борозни огризок моркви. Білан нюхнув і собі пройшов кілька кроків вздовж грядки з того боку, що від картоплі.

Тихоход глянув туди і — аж скрикнув. На м'якому ґрунті картоплища ясно видно було два сліди, які залишають люди сидівши. — Оце широчений важкий слід — це сидів дід Іван, а от малесенький — це сидів Мацапура і їв моркву. — Тут Тихоход підібрав сімнадцять недогризків, і всі мали на собі сліди гострих Мацапуриних зубів. — Оце в діда називається „полов моркву“. Але де ж той Мацапура дівався?

Тихоход підвівся, оглянувся навколо і тихе-сенько свиснув у жолудеву мисочку, прилаштувавши її між двома пальцями лівої руки.

— Агов, я тут! — обізвався голос звідкись з вишнини. Білан задер голову, і Тихоход теж підняв своє лице. Звідки доходив цей голос, він ще не добирає і думав: — Де ж міг Мацапура уже приститися?

— Та я тут, — допоміг йому Мацапура, хіба не бачиш, ось сиджу на вербі, тут гарно, сонечко, тепло. І голуби дики сиділи та полетіли, бо гілкою тріснув. Лізь сюди. Знизька мало що видно, а звідси, як з аероплана: он, бач, череда за гаем, а тут ось одуд пасеться — на полянці і чубок віялом вздовж головки. Як ти гадаеш — чим я буду, коли виросту.

— Не знаю, — відповів Тихоход, перелазячи через рів.

— А я знаю, — відповів Мацапура, — або беком, або воротарем або льотчиком. Я люблю все, щоб — швидко і високо. Я навіть на найвищу гіляку можу вилізти і — байдужісінько!

— А я ні, сказав Тихоход, — от тільки дивися: верба — це не дуб, дуб дерево міцне, а верба, та ще стара, казнащо, гляди, щоб не вломилася, а падати високо.

— Дурниця, — відповів Мацапура, — хоч і впаду, то дивися, скільки листя і гілок, — учеплюся руками. Я вже падав. Тільки живіт подряпав і штани порвав, мати дубасила: — на тобі, каже, і залізо згоріло б. — Чого воно матері такі чудні? Ну, порвав, так що ж, — інакше, значить, не можна було! Так ні, як напосяде, то аж спина отерпне. Чим тебе мати лупцює?

— Більше вініком, — відповів Тихоход, — пам'ятаєш, як ходили в яри й заблудилися, — тільки тоді батько пообіцяв тринчиком, а то все вініком.

— А мене вже й не б'ють, — сповістив Мацапура, — батько сказали: його хоч бий, хоч лай, все однаково, треба, каже, тільки дивитися за ним пильніше. І все.

А мати? — спитав Тихоход і хитрувато прімружив очі.

— Теж вініком, — так хіба ж це бійка? Це таке — пхе! Ходімо купатися.

— Е, ні, сьогодні мені не можна. Сьогодні діда викликали в контору, він буде баштан глядіти, а я буду дома.

— Та я це вже знаю, вони мені вже сказали. Морква у вас добряча. А у нас — насадили три кущики і вже нема. То підемо?

— Та я ж сказав — ні.

— Ну, як хочеш, я пішов. Або ні, — лізьмо дратъ гороб'ят у Купріянів у клуні. Там їх — міліярд-сіксиліон, їй-богу! Сам бачив учора. А то знаєш що? Ходімо по смовдю, — біля дубини — там вона немов медяна, немов цукрова. Я вчора їв, ох же і ловка!

— Е, ні, я сказав же, що буду дома, мені не можна нікуди йти, раз мене самого залишають у домі.

— Ну, як хочеш, а я зник.

І вони розійшлися. Мацапура побіг до річки, потім побіг по смовдю, потім драв горобенят, а Тихоход сів на піску під повіткою і заходився сади-

ти баштан. А втім йому не дали довго поратись — коло городини. На вулиці біля воріт загарчав мотор, і шофер Штефан гукнув:

— Миколайчику!

— Га! — не поспішаючи, озвався Тихоход.

— Дай лишень відро і — мерщій.

— Зараз.

Залишивши баштан, Тихоход пішов до сіней, одімкнув їх, узяв нове відро і вийшов за ворота.

— От і молодець, — похвалив його шофер Штефан і став наливати воду в радіатор. Шофер Штефан був дужий і веселий. Завжди всміхається до Тихохода, а щоб покатати, то про це й говорить нічого — скільки влізе! Потім він дуже любить Марію, двоюрідну сестру Тихохода. Та їй Тихоход любить; вже ж там така гарна, як квітка, мати кажуть — мов кров з молоком. А шофер Штефан, тільки хто згадає про неї, почервоніє і стає гарний, як маківка.

Ось воду налито. Відро вже в Тихохода в руках, уже й Штефан сів у кабіну, а проте не рушає. Постояв, постояв, а тоді тихесенько й каже:

— Миколайчику, йди сюди ближче.

— А що там? — озивається Тихоход.

— Та не кричи, тихенько.

Тихоход підходить до Штефанової кабіни. Штефан червоніє, увесь стає якийсь незвичайний, аж шкіра на лиці просвічує, такий гарний, і каже:

— На оцю писулечку, Миколайчику, і віднеси до Марії. Тільки ж віддай, і зроби це так, щоб ніхто не побачив: ні дядько Савка, ні її мати, а як вона дасть що, то ти заховай у кишеню і жди, поки я їхатиму назад, а тоді я знову буду воду набирати, або пити захочу, то ти віддаси мені, тільки, щоб ніхто, боронь Боже не бачив, і Мацапурі не кажи й не показуй: він може порвати або загубити, або гайнуть так, що й вітром не здолежеш. І таткові своєму не кажи про це і мамі, їм цього не треба знати. І нікому не треба. Про це

тільки ми втрьох будемо знати: ти, я і Марія. Вона хороша, Марія, правда? Вона тобі до вподоби?

— Дуже, — каже Тихоход, — так дуже, що хто й зна як. А ти її теж дуже любиш?

— А навіщо тобі знати про це, Миколайчику? Біжи, сховай відерце, сідай, я прокатаю, аж ген туди до вугла. Тільки як будеш іти до Марії, то не вулицею, а через садок і городи, сядь під кущик, вона вийде з хати, а ти тихенько і загукай: „Marie! Marie!“ Тоді вона підійде. „Ну, що там?“ А ти й скажи їй: „Здрастуй, Marie!“ Поздоровкайся з нею за руку. Свою руку прийми, а писулька на долоні у неї хай залишається.

— Гаразд, я так і зроблю, — каже Тихоход. — А чого ж ти, однак, сам не віддаси? Ти ж іздиш побіля них?

— Не скажу я тобі цього, Миколайчику, відказує шофер Штефан, — як виростеш і станеш великим-великим, то дізнаєшся й сам, а покищо — сідай!

Він переліз через тин і пішов Мацапуриним садком, потім вийшов на купріянівський город і заховався в соняхах. А за Купріянами вже й дядько Савка. Тихоходова мама і дядько Савка — брат та сестра. Брат та сестра і Тихоход та Марія, тільки двоюрідні. Шофер Штефан, мабуть, пожениться з Марією і тоді він стане Тихоходовим родичем. А це дуже добре: все ж таки машина мов би своя! Ага, ось уже й їхній садок. Тут і тину нема. Замість нього полин, віниччя, старі кілки. От уже й вишняк.

Тихоход поліз у вишняк і почав вдивлятися у двір. У Савки завжди хороше у дворі. — Не двір, а віночок, — каже Тихоходова мати, — проти вікон грядки з квітами, там і рожа, та яка висока, — і червона, і кремова, і біла, а там он кручені паничі увесь тин обплели, квітки — грамофончики і всякі на колір: рожеві, і білі, а найкращі сині, очі вбирають, а біля них майори, нагідки вся-

жі, чорнобривці, жовті гвоздики, сокирки, резеда, айстра. Тільки айстра ще не цвіте, пізніше вона буде цвісти, тоді увесь куток ходить дивитися до Савок — такі гарні в них айстри. І взагалі їх всі люблять. Минулого літа утрьох вони набрали тисяча сто одинадцять трудоднів. Хату достроїли, вікна велиki, хата біла-біла, дашок новенький. Ага, он і Марія витирає вікна, в біленській хусточці, назад зав'язаній. Що ж це вона примазує, чи вже закінчила? Коли ще примазує, то довгенько доведеться Тихоходові ждати в кущах. Як би, однак, привернути її увагу?

— Marie! — Ні, не чує, надто тихенько. А голосно кричати не можна. — Тоді Тихоход ухопився за гілку вишні і затряс її, аж листя посипало. — Ага, побачила! Дивиться!

Далі Тихоход просунув крізь листя голову і поманив Марію рукою, поманив і зразу склався.

— Це ти Миколайчику?

— Я!

— А що ти тут робиш, чом до хати не йдеш?

— Не можна, Штефан не велів.

— Який Штефан, чом не велів? — каже Марія, і Тихоход помічає, що вона почервоніла, мов калина.

— Штефан-шофер, — відповів Тихоход, — але, однак, здорована була.

Тихоход простягає руку до Марії, і коли вона стискає його пальчики, він віддає їй писульку, точнісінько так, як навчив його шофер Штефан. Свою руку забрав, а писулька залишилася у Марії на долоні.

— Що ж це? — питает вона, — і дивиться на Тихохода так, мов би не розуміє нічого

— А не бачиш хіба? — відповідає Тихоход, — це лист від шофера Штефана. Він тебе любить, хто й зна як. Ну, і я люблю тебе, Marie. Он бач, яка ти гарна: хусточка білесенька, сама висока і щоки, як калина. О, це ти сама повишивала ружава? Ох же ж і ловкенько як! Ти, либонь, чи не

схожа на нашу маму? Мама теж, як дівкою були, то її хлопці любили — вони самі розказували, і тебе хлопці люблять, — батько казали.

— Ну, гаразд, гаразд, Миколайчику, мені аби ти мене любив, а то всі — байдуже. Тиж любиш мене?

— Або ж не казав я тобі, — люблю, звісно.

— От і хороше, славний мій такий.

Марія простягає руку, бере Тихохода за голову, — а голова вся ця біла, мов льонок, долоня тоне в волоссі, — бере за голову і пригортає до себе. Вона висока, його зросту вистачає їй лише до пояса, і він, Миколайчик, пригортається до її житва і каже:

— Я таки, мабуть, тебе дуже люблю. А ти тепла яка, і очі в тебе хороші. Однак, скажи: ти даси писульку шоферові Штефанові?

Він дивиться на Марію і бачить, як лице її темніє, вона ще тримає Миколайчика біля себе, а вже дивиться хто й зна куди, стойть довго і думає, — вітерець налітає, шумлять вишні, гойдаються рожі, грають грамофончики на кручених паничах, ось і волосся пасмо вибилося у Марії спід хустки і воно в'ється на вітрі, до носа прилипло, а вона все стойть та стойть, аж набридає чекати, і Тихоход каже тихенько:

— Однак, довго ти думаєш!

— Довго я думаю? Хіба? — мов зо сну прокидається Марія і вже жартома пригортає його до себе, — а я й не помітила, що так довго думала. Тобі це не подобається?

— Авжеж ні, — каже Тихоход, — ти все думаєш, а я що ж — ждати до вечора?

— Ну, не буду, ё буду, — ласково каже Марія і ще тепліше пригортає його до себе і каже:

— Ти вже снідав, Миколайчику?

— Снідав.

— А пиріжки їв?

— Ні, пиріжків не їв.

— То ходімо, почастую у хаті.

У хаті і справді пахне пиріжками і свіжим маслом: так завжди воно пахне, коли його розтоплять у блюдечку, а тоді беруть пір'їнку, можать і водять зверху по гарячому пирогові. Ох, і пахне ж тоді гарно. Марія накладає пиріжки Миколайчикові і питає, де він бачив шофера Штефана і про що вони розмовляли і як все це сталося. А Тихоход сидить і поволі розповідає все від слова до слова. Йому тут гарно у Марії, подобається. Хатина у них простора, рушників на стінах хто й зна скільки, і квітки всякі на вікнах, і підлога з дощок, і шафи всякі, і столи, і все позастелено білими скатертинаами, — зверху біле, а знизу повишиване квітками — ловко!

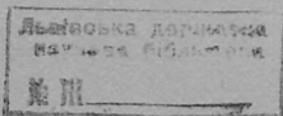
— Ну, вже і йти мені треба, — доїдаючи останній пиріг, каже Тихоход. — То писульку даси, чи ще й не писала?

— Не писала і писати не буду, — каже Марія. І обличчя в неї чудне-пречудне.

— Та чого ж ти не будеш писати, адже він жде?

— Байдуже, нехай жде, Миколайчику, — каже Марія, — нехай жде. Нехай як собі хоче, а діла з того, однак, не буде, Миколайчику. Не буде, Миколайчику, кажу я тобі, — а ти йому що хоч скажи, або і нічого не кажи, він і без твоїх слів зрозуміє все, а не зрозуміє, то й байдуже. Ах, Миколайчику, який ти маленький, ну, іди, іди, та не плутайся через грядки і городи, а по вулиці іди, просто іди, Миколайчику. Та не забувай мене, приходь, тільки сам. А писульчик не носи, у мене завжди смачні пиріжки. Ну, прощай, біжи.

— Ну й чудна яка. І обняла і поцілувала, така вже... Марія. — І побіг Тихоход, і поніс з собою трішечки її тепла на голові біля вуха, — все туліла до себе, а писульки ніякої не дала. Може не любить шофера Штефана? У дорослих воно чудно буває: те того любить, а те, дивися — одвертається, тікає, — не любий, каже, не до серця і все! От як мама іще дівувала, то до неї багато хлопців

залицялося, а їй всі були нелюбі, поки не зустрілася з татком. А татко їй відразу сподобався. Як побачила, то серце так і тьохнуло, а в грудях то холодно, то жарко. От, як буває, коли люблять. А Марія десь таки й певно не любить Штефана: і руки в неї не мліли, і коліна не терпли, і всередині було тільки тепло і все. І ніякого ні жару, ні холоду! Бідний Штефан! Коли не люблять кого, тому доводиться дуже скрутно: і марніє, і сохне, і сонечко не світить тому. Так то.

Тихоход зітхнув і сів на дубках коло двору. Не скоро вже повернувся Штефан. Коло двору спинився, виліз з кабіни, каже:

— Ану лишень, парубче, відерце і кухоль винеси, питоньки хочеться, в горлі пересохло. Ну, живенько!

А як виніс Тихоход і відро і кухоль, — взяв він кухоль у руки і питає тихенько:

— Ну, що, відніс?

— Еге ж, — каже Тихоход, — відніс.

— Бачив її?

— Бачив. Пироги пекла, такі смачні.

— І ти віддав їй?

— Еге ж, віддав.

— А вона що?

— Вона тутила мене до себе, тільки не було їй ні холодно, ні жарко. І руки не мліли у неї і не трусились коліна, — стойть тільки і нічого не бачить, не чує, дивиться кудись, а хто її зна куди, а про писульку каже: „nehай хоч жде, хоч не жде, а діла з того не буде, каже, Миколайчику, не буде, — каже, — а йому, отож вам, дядю Штефан, каже, що хоч, те й скажи. А хоч, каже, нічого не кажи. Він і без цього все зрозуміє, а не зрозуміє, каже, байдуже...“ Отака вона, Марія. Як правду казати, я її теж сильно люблю, що привітна. А ви, Штефан, дуже любите Марію? Агов! Та що це з вами, либо ви плачете?

Шофер Штефан струснув чубом і усміхнувся чудно-пречудно та й каже:

— То тобі, Миколайчику, так показалося, еге ж. Ну, де це видно, щоб дорослі хлопці плачали? Хіба ж дорослий хлопець — дитина? Він на те й дорослий, щоб уміти не плакати. От ти, Миколайчику, десь певне ще вмієш плакати?

— Еге ж, умію, та ще й як.

— А от я плакати вже не вмію, — каже шофер Штефан, — зовсім не вмію і край.

— А ото ж що у тебе нависло на вії? — спітався Миколайчик.

Штефан повів пальцем по віях. На палець спала прозора краплина.

— Оте, питаеш?

— Еге, — відповідає Тихоход.

— То я око запорошив, розумієш, машина мчала, мов несамовита, і порох летить. На те шофери та трактористи й очки надівають... А що вона робила, Марія?

— Вона в білій хустині вийшла з хати і стала перед дверима, а сонце на ній світить-світить, а вона очі прикриває рукою і каже...

— Що вона сказала, Миколайчику?

— Це ти, каже, Миколайчику? А тут вітер і вишні шелестять, а хусточка лопотить і вітер надимає блузочку, побачила мене й осміхнулася... І до себе пригортає, така чудна Марія та гарна, аж вуха надавила об живіт.

— А яке вухо, і болить воно, вухо? Ну, нічого, воно перестане.

І от чудний шофер Штефан нагнувся і поцілував Тихохода у вухо раз і ще раз, — заживе, каже, загоїться, — а сам цілує. І знов, здається, заплакав. А втім, ні, мабуть, не заплакав, то, мабуть, знов вітер порошинку в око заніс, бо випростався, надів окуляри і каже:

— Ну, бувай, Миколайчику, дякую, — з кішени достав шоколадку, каже:

— Дивися ж, не кажи ні кому ні слова, ані півслова.

— А мамі?

— Мамі можна розказувати, Миколайчику. — Та й поїхав.

— Ні, таки він заплакав, — вирішив Тихоход, — і вітру зовсім не було, щоб порошину занести, а хоч був, то мені ж не запорошило?! А чудно як плачуть шоferи. Він, як іде, то запилиться увесь, слізозина прокотиться, вибере пил і там, де вона прокотилася смужечкою, видно чисте тіло, чистечисте, а внизу смужки — слізозина, тільки вона вже не прозора, а каламутна, а з країв аж чорна. Такого ввібрала пилу, коли котилася. І це він з кохання плакав. Я маму свою дуже люблю, а коли вона їхала на з'їзд до Києва, а потім і в Москві була, то я ревів, як теля, кажу: „Не ідь, не треба, будь дома!“ А вона на мене дивиться і сміється, і плаче, каже: „Я швидко прийду, Колюхастенький“. І шоfer Штефан любить Марію і плаче, може й вона збирається їхати куди, а він не хоче, а вона й ненадовго. А втім, хто й зна. Ці дорослі якісь чудні, їх не потрапиш і в ступі. Коли дядько Купріян ішов пiti горілку, то тітка Явдоха кричала: — Іди, щоб ти галасвіта пішов!

Тоді Тихоход сидів у дворі під бузиною, а Марія йшла до контори. Стала біля хвіртки і кличе:

— Миколайчику!

— Га?

— А біжи сюди.

Миколайчик підбіг і став біля неї, а вона й пи-
тає:

— Ну, що, ти вже бачив шоferа Штефана?

— Бачив.

— А що ти сказав юому?

— Усе, що й ти казала.

— А він, шоfer Штефан, що?

— Запорошив око, і плакав. А потім надів окуляри й поїхав. А води й не пив. Бач, як набрав кухоль, то так і стойть і не пригубив навіть.

Він, мабуть, таки любить тебе. Він усе про тебе розпитував і яка хустка і які руки. Ти скажи: підеш заміж за нього?

- Ні, не піду, Миколайчику.
- А чого ж ти не підеш, Маріє?
- Бо не хочеться заміж Марії.
- І любити не хочеться?
- Ні, любити хочеться, Миколайчику.
- Ну, то й люби.

Засміялась вона й пішла.

A в неділю вона прийшла до мами, розіслали рядно під вишнею і полягали. І Тихоход з ними.

Йому було тут приємно, йому було тут гарно, він сидів за три кроки і копав ямки, щоб садити в них рослини, він насадив їх цілий сад і не міг одірвати очей від матері і Марії. Мати чорнява і тaka висока, як Марія. І зачіски в них однакові з проділем, а проділь, як місячна дорожка на воді, а обабіч проділя лежить чорне важке волосся, причесане і втягнене і від цього обличчя і очі строгі і якісь такі дуже привабливі. Вони розмовляють, і Тихоход чує про що — про любов. Мама любить рясне і сонячне, вона вже наважилась і пішла своїй долі назустріч, а Марія все в тумані, і в голові туманіє їй, а прислухається до серця і там якась безвість і чи любить, чи ні — не знає. А як уночі — трапляється — щось невідоме ухопить за серце і серце від цього стискається і так заболить, заболить, і вона не знає... чи любити, чи ні. А він все ходить — то поза городами блукає, а то біля двору. І що він більше до неї, то більше їй хочеться бігти, тікати від нього. От взяти й піти, куди хоч, аби тільки йти та йти, та йти.

— Це буває, — каже мама, — а чого ж, людському серцю багато треба. Людина вже родиться так — з серцем. Квітка і та не росте, де хоч, а росте та квітне де треба їй. А дівоче серце і поготів: любити буде кого хоче, а не того, хто трапляється.

— А то буває, — каже Марія, — таке найде, таке найде, що аж страшно. І цілуvalа б і задушила б, і дихати не дала б.

— Ми — Балкові — такі, — каже мама, — у нашому роду не вміють любити наполовину. Як любити, так любити, трясця його матері, а ні — то ні.

— І от не знаю, що й робити, — каже Марія. І брязне намистом. Потім обніме коліна і так сидить, мовчить, а потім знов каже:

— Хочу і сама не знаю, що хочу.

— Нічого, дізнаєшся, — каже мама. Потім вони обидві мовчать, беруть книжки і читають. Марія любить читати „Лілею“, а мама — „Катерину“. Тут все таке страшне — хто слухає, завжди плачуть, всі жінки плачуть, а коли читають „Лілею“, не плачуть, а так журно-журно головами похитують, це Шевченко співав таких пісень, дід з вусами, що над столом в рушниках.

Читають довго. А тоді Марія як не схопиться, книжку закрила, на ноги злетіла. — Ходімо, — гукає Миколайчикові — музику візьмемо. Та не те, де співають, а те, де танцюють, аж земля вигинається.

І біжать до хати. Тихоход ледве поспіває; на порозі стоїть Тихоходів батько, то Марія його за поперек так і обнесла навколо себе і притоптує, і приспівує, і приказує!

І от в саду вже музика. А де музика, там і повно людей. Діти на тині повилазили, літні за тинами стоять, тільки голови видно, а парубки, дівчата — всі тут, і Гриць з гармонією теж тут, вся вулиця прийшла. А Марія розжеврілась, лице горить. Як заграли до танців, кричить: — Виходь, виходь, перетанцюю всіх!

А шофер Штефан сидить на пеньку, одібрав у Гриця гармонію і ріже і ріже, чорнийувесь, замаглив, картуза набік збив, чуб уже мокрий і піт по ший тече. А в колі — танцювало спочатку двоє чи троє, а це всі поспіль пішли, пісок спід ніг ле-

тить, а шофер Штефан усе додає, а тоді як не крикне на Гриця: — На, каже, удар! — Шапку скинув, пояс поправив, кричить: — Ану, розступись, виходь котра! — Став, ударив в землю ногою.

— Ну, тепер пішло, — каже Тихоходів батько, — затанцює, пропала Марія!

А Гриць уже вдарив. Поплила Марія, а Штефан навколо неї. Оце вони вже третій рік не то любляться, не то розходяться і розійтися не можуть, і злюбитись не в силі.

Не скоро вже Гриць спиняє музику. Шофер Штефан виймає білу хустку і лоба витирає, а Марія мов п'яна, і очі п'яні, дивиться на Тихохода чудно-пречудно. — Ходім, каже, зіллеш мені, жарко. — У хатині стоїть великий шаплик. Прикрившись білим простирадлом, Марія лізе у воду, а Тихоход бере кухоль і лле їй на голову, на плечі, від води тоненьке простирадло синіє і прилипає до тіла, а тіло у неї красиве, горде і вона каже:

— Отак, отак, Миколайчику! Людині треба, щоб чисто ходила, щоб ні пилиночки, ані плямочки. І вмиватися, Миколайчику, треба, ти ж умишаєшся? Щодня треба. Коли порох на тіло пада, він забиває дихальця у шкірі і тоді людині погано спиться... Ти добре спиш, Миколайчику? Ну, то, значить, чистенький ти, і серце чистеньке у тебе. Коліна брудні? Це дарма, ти помий увечері. Ну, тепер лий на ноги мені, на коліна.

Ноги довгі у Марії, приплющила очі, сперлася на стінку, одну руку заклада під голову, другою запинальце держить і ніби дрімає, а Тихоход лле, лле і питає:

— Ну, чого ти вже така гарна? Я, як виросту, то буду кохати тільки тебе.

— Га, що таке, Миколайчику?

— Я кажу, що буде вже, застудишся: вода холодна, просто з криниці.

— Коли буде, то й буде. А як би ти кохав мене, Миколайчику?

— Я сплів би вінок і надів би на тебе, або взяв за руку і пішли б та й пішли...

— А куди б ми пішли, Миколайчуку?

— У море. Море синє і біля моря пальми ростуть. І там завжди сонце і ніколи нема зими. Яка ти висока, однак! Чого в тебе такі очі — блищать? А зачіска — жаль, розмокла і проділю вже не має. Тобі не важко, що коси такі? Дай, я спробую. О, важкі які! І чорні. І щоки ніжні, кожа чиста та світла, бач розжеврілась як! А це на щоці — пушок малюсінький, мабуть тобі холодно? Я коли змерзну, то завжди — гусячий пух, руки, як буряк, і зуб на зуб не попаде — аж цокотять. Мама каже, — ану скажи: бабо, бабо, дай бублика. Я й кажу, а воно виходить: — ба-ба-ба — і все. О, а тепер ти вже будеш добре спати, Маріє.

— А чого ти так гадаєш, Миколайчуку.

— Бо скупалась і витерлась. А Штефанові, мабуть, погана ніч буде.

— Ну? Чого?

— Пилу насіло багато. А скупатися ніде.

Раз ішли дойти корів до гаю. Всі дівчата вперед побігли, а Марія позаду з Тихоходом іде: швидко він ходити не вміє, а бігти підтюпцем цілу дорогу — не діло.

Ідуть, розмовляють собі про те, про се, а їти через шелюги — пісок, спека, у ноги гаряче — Тихоход аж підстрибує, проте, мовчить, не жаліється, тільки коли-не-коли покрехкує. А втім, ходити тут дуже добре: козельків тут скільки хоч, та добре, солодкі такі. І прутиків тут, і лозиння, чебрець на піску цвіте. Ішли й ішли, а тоді, щоб швидше піски минули, взяли стежкою навпростець. Тільки пройшли з десять кроків, а тут спід ніг — фуррр! Як не заб'є крилами, як не загуде — і трава, і пір'я летять, а Марія збилась на край стежки, притулила руки до серця, аж зблідла, стойти, груди ходором ходять.

— Ти чого? — питает Тихоход.

— Злякалася, Миколайчику, ух, як злякалася! Серце відчуває: трапиться щось сьогодні.

— Пусте, — відповів Тихоход, — то тільки куріпки, вони тут паслись, а ми їх налякали.

— Ні, Миколайчику, боязко мені чогось, — каже Марія. І справді аж зблідла і все ще не віддішиться, а тоді каже:

— Дай мені руку, Миколайчику. З тобою мені буде не страшно.

Дав їй руку Миколайчик, а в неї рука, як крига, і так же ж боляче тисне, що він аж озвався:

— А, та ну тебе! Як держишся, то хоч не дави.

Пройшли кілька кроків, чують спереду шелестять кущі. Поточилася Марія до Тихохода, пригорнула його до себе, однією рукою Тихохода придержує, а другою — за серце схопилася і вся аж труситься, а кущі розхиляються і видно — стежкою йде шофер Штефан, на руці порожні камери, загорілий, у пилузі весь, а лоб і біля очей протер, то шкіра тут аж пашить, така червона. Побачив Марію з Тихоходом, спинився й каже:

— О, що ви тут робите?

— Ой, лишењко, як я злякалася, — каже Марія, — ніжененьки мені трусяться, ну, де ти й узявся тут?

— А так ішов, — каже шофер Штефан. А тоді враз затурбувався, відкинув камери, простяг до Марії руки, питав:

— То тобі справді зле?

— Еге ж, — каже вона, посміхнулася ледве-ледве і сіла на траву.

— Розстебни комір, — каже їй шофер Штефан, а сам теж зблід, підклав їй руку під спину, опустив на траву в холодочок, каже Тихоходові:

— Ти посидь тут, а я враз води принесу.

Сів Тихоход біля Марії, бачить, а піт їй з лоба так і ллє, так і ллє. Зняв сорочку з себе і витирає, а вона шепоче:

— Води, Миколайчику, водиці.

Тільки сказала, а тут і Штефан, ціле відро приніс, і мотуза не встиг відвязати. Напилася вона води, змочив їй Штефан лоба Тихоходовою со рочкию, а вона сорочку одводить, дивиться так пильно-пильно на Штефана і каже:

— Я знала, що зустріну тебе тут, — та й заплакала. — І не втечеш від тебе ніде!... Іди собі геть!

— Я й піду собі, — каже шофер Штефан; підвівся, став на коліна, взяв Маріїну руку і тулить до губ та цілує. А Марія тільки очі заплющила і шепоче:

— Іди, йди, буде, не треба! Я до корів спізнююся.

Вирвала руку, схопилася.

— Біжімо, Миколайчику.

І побігли.

Хоч сорочку візьми, Миколайчику, — озвістяється шофер Штефан.

Взяв Тихоход сорочку, наздоганяє Марію, а вона в ліс вибігла. Стоїть під дубиною, а слози з очей кап та кап. Каже:

— Ти мене любиш, Миколайчику?

— Дуже люблю.

— То про це все нікому не кажи.

— І мамі?

— І мамі не кажи. А я куплю тобі іграшний автомобільчик і цукерок куплю.

— А чого ж ти плачеш? — питає Тихоход, — коли мама мене цілує, я ніколи від цього не плачу.

— Ах, Миколайчику, який ти ще маленький! Мовчить, а тоді каже Марія:

— Який він страшний!

— Хто?

— Шофер Штефан. Брови зрослися, лапи ведмежі, очі, — ти бачив, які очі в нього?

— Та які ж? Як і у всіх людей. А от що в пи-

люзі, то це дуже погано. Йому треба буде скупатися в річці.

— Бо буде спати погано? — усміхаючись, питає Марія.

— Так. Тепер мене мама обмиває щодня і я сплю, як убитий. І не плачу ніколи, хай хоч яка холодна вода.

Тоді вони побігли і наздогнали дівчат аж біля самого озера.